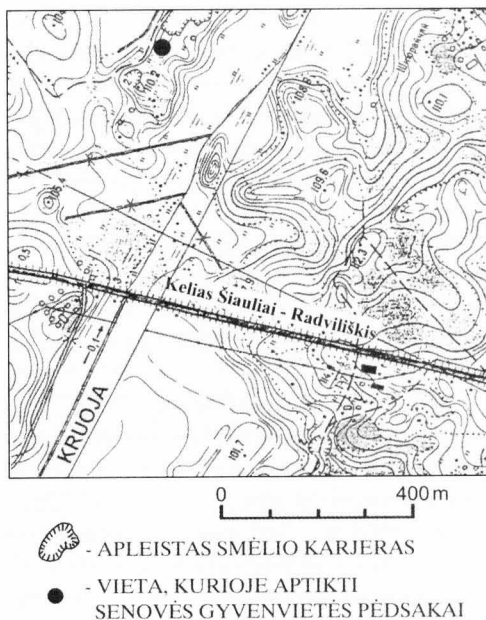


tos spėjamos Gudelių senovės gyvenvietės liekanos, nustatyta Lepšių senkapio vieta. Rekonstruojamo kelio ruože kultūrinio sluoksnio neužfiksuota.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE RADVILIŠKIS–ŠIAULIAI ROAD

In 2004 an archaeological survey of the Panevėžys–Šiauliai road (A9) section between Radviliškis and Šiauliai was performed. During the survey 56 test pits (each covering an area of 1 m²) were excavated close to the road and 3 trenches were excavated at the assumed site of the Lepšiai burial ground, located next to the reconstructed road. The total area of 86 m² was investigated, and the Kruoja River banks were surveyed. During the archaeological survey remains of the assumed ancient settlement of Gudeliai (Šiauliai district) were discovered on the Kruoja bank, and the exact location of the Lepšiai burial ground was established. No cultural layer was found in the reconstructed section of the road.



90 pav. Gudelių karjero situacijos planas.

Fig. 90. Situational plan of Gudeliai quarry.

ŽVALGYMAI IR ŽVALGOMIEJI TYRIMAI RYTŲ IR PIETŲ LIETUVOJE

Egidijus ŠATAVIČIUS

2004 ir ankstesniais metais autorius savo iniciatyva vykdė archeologinius žvalgymus ir žvalgomuosius tyrimus Rytų ir Pietų Lietuvoje. Šių tyrimų metu pakoreguota kelių objektų teritorija bei aptikta daug naujų archeologijos vertybių, kurių nemaža dalis yra unikalūs mūsų krašto praeities liudytojai. Prie tokių unikalinių vertybių galima priskirti po daugiau nei 100 metų intensyvių kasinėjimų Dubičių apylinkėse surastas pirmąsias durpynines gyvenvietes. Žemiau pateikiami detalesni tyrinėtų objektų aprašymai.

Rekučių 3 senovės gyvenvietės žvalgomieji tyrimai. Rekučių 3 senovės gyvenvietė yra Švenčionių r., Švenčionėlių sen., apie 1 km į ŠR nuo Kretuonėlės ištakų iš Kretuono ežero, 0,9 km į PR nuo geležinkelio Vilnius–Daugpilis, apie 0,8 km į ŠV nuo Vajuonėlės įtekėjimo į Kretuono ežerą, 0,25–0,3 km į Š–ŠR nuo Kretuono ežero, apie 100 m į V–ŠV nuo Rekučių 2 senovės gyvenvietės (AR 1757). Gyvenvietė įkurta ant viršutinės (trečios ar ketvirtos) Kretuono ežero terasos. Jai pasirinktas terasos, palaipsniui nuolaidėjančios ŠV kryp-

timi ir šioje vietoje sudarančios nedidelį pažemėjimą, PR pusės smėlingas pakraštys. Gyvenvietė nedidelė, užima apie 100x80 m dydžio plotą terasos viršuje ir jos papėdėje.

Gyvenvietės paviršius bemaž lygus, su nežymiais keliais kauburėliais V pusėje. Šiuo metu bemaž pusė paminklo teritorijos dirvnuoja, o likusi dalis apaugusi mišku. Gyvenvietės teritorija labai apardyta XX a. 7–8 dešimtmetyje melioracijos metu, kai buldozeriu buvo nustumdytas ir išniveliuotas vietovės paviršius.

Gyvenvietę autorius surado 1992 m. Tuokart manyta, kad po 20–30 cm storio armeniu gali būti išlikęs plonas kultūrinio sluoksnio apatinis horizontas arba bent jau įgilinti į žemį įvairūs objektai. Gyvenvietėje surinkta apie 300 įvairiausių titnaginių radinių, kurie preliminariai priskirti 2 laikotarpiams – ankstyvajam mezolitui ir neolito pirmajai pusei (žr. *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 472–474).

2004 m. archeologinių tyrimų metu siekiant išsiaiškinti kultūrinio sluoksnio pobūdį bei jo išlikimą daugmaž centrinėje gyvenvietės dalyje buvo tirama 12 m² dydžio perkasa. Tačiau perkaso P dalyje, po armeniu, atsidendę pusapskritimio formos dėmių juosta, kuri tęsėsi R kryptimi už perkaso ribų. Tad siekiant detaliau ir išsamiau ištirti šį itin prastai išlikusį objektą, kuris preliminariai buvo įvardytas kaip ovalo formos pastato kontūrai, tyrimai buvo sustabdyti, o perkasa, izoliavus atkastą horizontą polietileno plėvele, buvo užkasta. Dėl to tyrimai liko nebaigti, taigi šiame straipsnyje pateikiami tik preliminarūs duomenys. Tyrimus numatoma pratęsti kitais metais.

Tyrinėto ploto paviršius bemaž lygus (išsiskiria tik nežymios arimo vagos), nežymiai nuolaidėja ŠV ir PV kryptimis. Preliminariai perkasoje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo tamsiai pilkas arimas (iki 36 cm storio žvyro sluoksnis), o žemiau slūgsojo gelsvai-

balkšvai-pilkai rusvos spalvos smėlis, kuriame sąlyginai galima išskirti 2 horizontus: viršutinį sodresnį ir apatinį šviesesnį. Viršutinis kelių centimetrų storio horizontas siejamas su išlikusia kultūrinio sluoksnio apatine dalimi, o apatinis – su žemiu. Tarp jų skiriamoji riba kol kas nerasta. Tirtoje perkasoje gyvenvietės kultūrinis sluoksnis beveik visiškai sunaikintas ilgalaikio arimo ir melioracijos metu, išliko tik pats apatinis jo horizontas. Tai gelsvai-balkšvai-pilkai rusvos spalvos smėlis. Jį sudarė limnoglacialinis smulkiagrūdis smėlis, kurio sudėtyje buvo pavienių smulkių žvirgždo-gargždo rieduliukų ir aleurito. Tyrimų metu perkasoje, spėjamame žemyje, atsidendę 2 įvairaus dydžio ir turinio dėmės (objektai).

Dėmė 1 atsidendę po arimu, kultūrinio sluoksnio apatinėje dalyje–žemyje. Ją sudarė 10 nedidelių pailgų melsvai pilku smėliu su pavieniais angliukais užpildytų dėmių, išsidėsčiusių puslankiu (apie 300x75 cm dydžio, didžioji dalis objekto palindo po netirtu plotu). Vertikaliai pjūvis nedarytas, tačiau pastebėta, kad dėmės kasant gilyn siaurėjo. Dėmėse ir šalia jų aptikta keletas titnago radinių ir lipdytinė šukė. Objekto kilmė ir paskirtis nėra neiški, tačiau spėjama, kad tai galėjo būti ovalaus plano būsto liekanos.

Dėmė 2 atsidendę po arimu, žemyje. Ji buvo netaisyklingo apskritimo formos, apie 16–17 cm skersmens, užpildyta melsvai pilku smėliu su angliukais. Vertikalus pjūvis nedarytas. Spėjama, kad tai stulpvietės liekana.

Iš viso archeologinių tyrimų metu surasti 863 labai smulkūs titnago radiniai. Jų smulkumą, matyt, nulėmė titnago žaliavos stygius. Be to, daugelis radinių sulaužyti ilgalaikio arimo metu. Dėl šių priežasčių titnago radinius tipologiškai identifikuoti yra nepaprastai sunku. Apie pusę jų yra pabuvoję ugnyje. Daugiau nei 95% šių radinių slūgsojo pilkame arime, o likusi dalis – kultūriniame sluoksnyje bei

ižemyje. Didžiąją titnaginių inventoriaus dalį sudarė nuoskalos ir atplaišos (daugiau nei 76,8%), kurios dažniausiai itin smulkios, tuo tarpu skeltės ir jų dalys tesiekė tik 17,2%. Skaldytiniai labai sunaudoti, telikusios tik kelių centimetrų dydžio šerdys, kurių surasta 5 (0,7%). Gyvenvietėje naudoti vienagaliai (kūginiai, laibieji, su rankenėle) skaldytiniai.

Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Jų nežymiai daugėjo Š ir R kryptimis, t. y. spėjamo senovės gyvenvietės centro link. Kokių nors stambesnių radinių sancaupų neaptikta. Žemiau pateikiamas titnaginių radinių tipologinis suskirstymas: 2 antgalių įkotės (?), 2 gremžtukai, 5 rėžtukai, 18 dirbinių fragmentų, 9 spec. dirbiniai, 4 mikrolitiniai ašmenėliai, 1 nebaigtas gaminti mikrolitas, 4 dirbiniai su įstrižai retušuotu galu, 1 mikrorėžtukas, 148 skeltės ir jų dalys, 663 nuoskalos, 1 rieduliukas ir 5 skaldytiniai bei jų liekanos. Taip pat aptikta 11 kitokios akmens rūšies radinių (10 nuoskalų, 1 skeltė), pagamintų iš kvarco, kvarcito, smiltainio ir kitų uolienų.

Kol kas tikslesnė titnaginių-akmeninių radinių kultūrinė-chronologinė priklausomybė lieka neaiški. Manoma, kad didžioji dalis titnaginių radinių datuoti nei mezolito ir neolito laikotarpiams (su įvairaus storio patina ir dalis be jos) ir priskiriami Kundos bei Narvos kultūroms. Tačiau galima rasti ir vėlyvajam paleolitui bei neolito pabaigai–bronzos amžiaus pradžiai būdingų tipų.

Tyrimų metu aptikta ir 15 keramikos fragmentų, kurių dauguma yra labai smulkūs. Galima išskirti keletą keramikos grupių. Daugumą sudaro žiestos ir apžiestos šukės, kurių paviršiai lygūs, o kai kurios iš jų yra rusvai glazūruotos. Keramiką datuojama XIX–XX a. pradžia. Kitą grupę (apie 1/4 visų radinių) sudaro rusvos-rausvos spalvos lipdytinė (?) keramika lygiu paviršiumi, kurios viena šukė rasta dėmės 1 užpildyme. Ji datuojama neoli-

to antrąja puse – bronzos amžiaus pradžia. Kol kas šių radinių tikslesnė chronologinė-kultūrinė priklausomybė dėl menko ištirtumo nėra aiški.

Tyrimų metu aptikta ir keliasdešimt smulkių kalcinuotų kauliukų.

Sudotos 3 senovės gyvenvietė yra Švenčionių r. Sarių sen., apie 3,6 km į PV nuo Švenčionėlių P pakraštyje esančios geležinkelio pervažos, 1,55 km į PV nuo Paduobės–Šaltaliūnės piliakalnio (A 1098), apie 0,63 km į PV nuo Miežio upelio pralaidos per geležinkelį Vilnius–Turmantas bei jo V pusėje, į PR nuo Žeimenos kairiojo kranto salpinių pievų. Gyvenvietei įkurti buvo pasirinktos Žeimenos slėnio status kyšulio apatinių dviejų terasų PV kryptimi palaispsnui nuolaidėjančios aikštelės. Teritorijoje matyti kelių paaukštėjimų vietos, kurios gali būti smėlio supustymai ar erozijos padarinys. Gali būti ir taip, kad kai kurios iš jų yra erodavę pilkapių sampilai, nes beveik visa gyvenvietės teritorija turėtų patekti į Sudotos I pilkapyno (A 1118) teritoriją. Tačiau šių žvalgymų metu nustatyta, kad pilkapyno teritorija buvo nustatyta netiksliai: į ją neįeina PV kryptimi aukštųjų terasų apačioje esantys pilkapiai bei autorius prieš 10 metų surastas pilkapius jungiantis apie 30 m ilgio pylimas (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 307–308). Jų nėra ir T. Šidiškio darytuose pilkapyno apmatavimuose. Pati gyvenvietė užima apie 250x180 m dydžio plotą. Jos paviršius apaugęs mišku (pušynas), o PV pusėje – nesena kirtavietė. Šis archeologinis objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 1998 m. Įvairiuose paviršiaus suardymuose aptikta titnaginių radinių. 2002–2003 m. gyvenvietės centrinėje ir V dalyse, per 40 m vienas nuo kito ištirti 2 šurfai (po 0,25 m²). Stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo iki 20 cm storio pilkas miškožemis, žemiau slūgsojo gelsvas smė-

lis – kultūrinis sluoksnis (iki 15–20 cm storio), ir įžemis (balkšvas smėlis). Tirtose vietose gyvenvietės kultūrinis sluoksnis neintensyvus, sunkiai išsiskiriantis. Šurfluose aptikta tik po keletą titnago radinių (skelčių ir nuoskalų). Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito–ankstyvojo neolito laikotarpiu. 2003 m. keletas titnaginių–akmeninių radinių bei akmens amžiumi datuojamas židiny buvo surasti tyrinėjant Sudotos pilkapyno I labiausiai į V nutolusį pilkapį (vad. V. Semėnas).

Sudotos 4 senovės gyvenvietė yra Švenčionių r. Sarių sen., apie 3,7 km į PV nuo Švenčionėlių P pakraštyje esančios geležinkelio pervažos, 1,7 km į P–PV nuo Paduobės–Šaltaliūnės piliakalnio, 1,08 km į V–ŠV nuo Miežio įtekėjimo į Sudotos ežerą, apie 0,63 km į PV nuo Miežio upelio pralaidos per geležinkelį Vilnius–Turmantas, daugiau nei 0,5 km į PR nuo Žeimenos kairiojo kranto, minėtojo geležinkelio V pusėje. Tikėtina, kad dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio yra išlikusi po geležinkelio sankasa bei R jos pusėje po čia esančiais pilkapiais. Gyvenvietė įkurta ties plačia Žeimenos slėnio įlanka, ant trečios (gal ir ketvirtos) viršsalpinės terasos pakraščio, kurios status slaitas (iki 5–6 m aukščio) šioje vietoje krenta iki pirmos terasos lygio ir daugiau nei 500 m drėgna lyguma tęsiasi iki pačios upės. Gyvenvietė užima apie 250x80–130 m dydžio plotą, kurio dalis apaugusi tankiu mišku. Gyvenvietės teritorija bemaž visa patenka į Sudotos pilkapyno I (A 1118) teritoriją. Šis archeologinis objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 1988 m. Tuokart mineralizuojamoje linijoje išilgai geležinkelio buvo aptikta pavienių titnago radinių, tačiau didesnių titnago radinių sankaupų neaptikta, nenustatyta liko ir objekto teritorija. 2004 m. rudenį tiriant čia esantį apardytą pilkapį (vad. V. Semėnas), V kontrolinės linijos

2 m ilgio ir 1 m pločio atkarpos apačioje, po pilkapio pagrindu ir griovio dugne, 30–60 cm gylyje slūgsančio gelsvo smėlio sluoksnyje, buvo aptikta stambi titnago ir skaldyto akmens radinių sankaupa. Tuo tarpu dabar turimais duomenimis, likusioje gyvenvietės dalyje kultūrinis sluoksnis neintensyvus, sunkiai išsiskiriantis. Pavienių titnago radinių aptikta ir anksčiau tyrinėjant gretimus pilkapius ŠR kryptimi.

Detalesnių tyrimų metu surasti 183 titnaginiai radiniai: 129 nuoskalos, 38 skeltės, 8 skaldytiniai ir 8 dirbiniai (retušuotos nuoskalos). Dauguma jų gana smulkūs, perdegę (daugiau nei 70%). Taip pat aptikti ir 137 akmeniniai radiniai: įvairaus dydžio nuoskalos, gautos skaldant gana minkštus pilkos spalvos nuosėdinės kilmės riedulius. Surasti ir 27 smulkūs degintiniai kauliukai. Liko neištirtas dar apie 1–2 m ilgio ruožas kontrolinės linijos apačioje, po pilkapio pagrindu. Artimiausioje aplinkoje akmens amžiaus kultūrinis sluoksnis sunaikintas supilant minėtąjį pilkapį bei vykdant jo tyrimus. Tikėtina, kad dalis kultūrinio sluoksnio dar yra išlikusi atokiau nuo pilkapio esančiose teritorijose. Gyvenvietės radiniai preliminariai datuojami mezolito laikotarpiu.

Ateityje ketinama šio pilkapio vietą iš naujo iširti, surenkant visus čia atkastus titnago ir akmens radinius. Taip pat bus tiriama ir aplinkinė terasos dalis, nes ši vieta yra intensyviai žalojama įvairių ūkinių darbų metu (tvarkant geležinkelį ir telefono laidus, mineralizuojant priešgaisrinę liniją, važinėjant sunkiomis transporto priemonėmis).

Miškinų 4 senovės gyvenvietė yra Vilniaus r. Riešės sen., tarp senojo ir naujojo Molėtų plentų, apie 1 km į Š nuo Verbiškių kaimo ir apie 1,22 km į ŠR nuo Žalesos ežero ŠR galo, numelioruotos Žalesos pelkės (buvusio ežero) Š krante, kolektyvinių sodų teritorijos pakraštyje. Gyvenvietė nedidelė, 80x50 m dy-

džio. Ji įkurta ant buvusio ežero antros–trečios viršsalpinės terasos, esančios 2–4 m aukštyje. Gyvenvietė autoriaus aptikta 1999 m. Jos paviršius įrenginėjant kolektyvinius sodus nustumdytas buldozeriu. Daug titnago radinių aptinkama paviršiuje. Centrinėje dalyje ištyrus 2 šurfus (po 0,25 m²) 15 m vienas nuo kito aptiktas iki 10–30 cm storio išlikęs kultūrinis sluoksnis – pilkas žvyringas gruntas; žemiau slūgsojo įvairūs žvyringi limnoglacialinės kilmės sluoksniai (įžemis). Šurfluose aptikta po keletą titnago radinių ir smulkių keramikos (su augalinėmis priemaišomis molio masėje) fragmentų. Gyvenvietė preliminariai datuota mezolito pabaigos–neolito pirmosios pusės laikotarpiu (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 76–81).

2003–2004 m. vykdant nuolatinį šio objekto monitoringą nustatyta, kad gyvenvietės teritorija V–R kryptimi yra dvigubai didesnė (turėtų būti apie 160x50 m dydžio). Tad siūloma ją atitinkamai praplėsti. Tikėtina, kad ji gali jungtis su Miškinių 1 gyvenvieta. Tačiau ši tarpinė zona archeologiniams tyrimams šiuo metu yra neprieinama (čia yra kelios namų valdos). 2002 m. pabaigoje gyvenvietės P dalis, o 2004 m. V pusė sunaikintos iškasant tvenkinius. Reikėtų kuo skubiau susirūpinti šios gyvenvietės apsauga, kol ji nėra visiškai sunaikinta, arba iki galo ištirti išlikusį plotą.

Verbiškių 2 senovės gyvenvietė yra Vilniaus r., Riešės sen., tarp senojo ir naujojo Molėtų plentų, apie 0,5 km į Š nuo Verbiškių kaimo ir 0,75 km nuo Žalesos ežero ŠR galo, numelioruotos Žalesos pelkės (buvusio ežero) V pakrastyje, pievoje. Gyvenvietė užima 250x100–150 m dydžio plotą, įkurta stambioje, apie 1–3 m aukščio kalvoje (su keliomis viršūnėmis), kuri ežero egzistavimo metu buvo sala. Už maždaug 280 m ŠR kryptimi yra Miškinių 1-oji, už maždaug 420 m į ŠR – Miškinių 2-oji (IP-3055/A), o apie 140 m į P – Verbiškių

1-oji (IP-2184/A, 2185/A, 2186/A; turėtų būti apjungtos į vieną) akmens amžiaus gyvenvietės. Šis archeologijos objektas priskirtinas pusiau durpyninių–durpyninių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Jos paviršius prieš keletą metų kultivuotas. Įvairiuose paviršiaus praardymuose aptikta titnaginių radinių, smulkių kauliukų. Kalvų R ir ŠR atslaitėse ištyrus 2 šurfus (po 0,25 m²) per 90 m vienas nuo kito aptiktas iki 10–20 cm storio išlikęs kultūrinis sluoksnis – itin kietas pilkas žvyringas-molingas-durpingas gruntas; žemiau slūgsojo įvairūs žvyringi-molingi limnoglacialinės kilmės sluoksniai (įžemis). Šurfluose aptikta po keletą titnago radinių. Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito–neolito pirmosios pusės laikotarpiu. Gyvenvietės ŠR pakraštys apardytas kasmetinių durpyno gaisrų ir jų gesinimų metu.

Pūgainių (Papiškių) 1 senovės gyvenvietė yra Elektrėnų r. Rykantų sen., apie 2,5 km į ŠR nuo geležinkelio Vilnius–Kaunas, apie 300 m aukščiau Bražuolės įtekėjimo į Nerį, apie 170 m į PR nuo Bražuolės ir Neries santakos, į PV nuo Papiškių kaimo. Gyvenvietė įkurta Neries kairiojo kranto ir Bražuolės dešiniojo kranto trečių viršsalpinių terasų, sudarančių masvų kyšulį, smaigalio ŠR pakrastyje (į ŠV nuo aukštos įtampos elektros perdavimo linijos). Gyvenvietė nedidelė, 150x70–90 m dydžio. Jos paviršius apaugęs tankiu mišku. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietė autoriaus surasta 1998 m. Tuokart įvairiuose paviršiaus suardymuose aptikta titnaginių radinių (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 76–81). 2003–2004 m. gyvenvietės centrinėje ir V dalyse, per 30 m vienas nuo kito ištirti 2 šurfai (po 0,25 m²). Stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo iki 15–20 cm storio pilkas miškožemis, žemiau slūgsojo gelsvas smėlis – kultūrinis sluoksnis (iki

10–20 cm storio), ir įžemis (balkšvas smėlis). Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis neintensyvus, sunkiai išsiskiriantis. Ryškesnis jis tik P dalyje. Šurfuose aptikta po keletą titnago radinių (skelčių ir nuoskalų), jie nerinkti. Gyvenvietė preliminariai datuojama vėlyvojo paleolito laikotarpiu ir priskiriama ankstyvajai Arensburgo ar Svidrų kultūrai.

2003 m. gyvenvietės P pakraščiu buvo klojamas požeminis elektros kabelis. Šių darbų metu buvo sunaikinta dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio. Taip pat dalis kultūrinio sluoksnio sunaikinta ir anksčiau nustumdant žemės paviršių po aukštos įtampos elektros linija.

Kalvių I senovės gyvenvietė yra Kaišiadorių r., Kruonio sen., 0,8 km į PV nuo Kalvių Šv. Antano Paduviečio bažnyčios, 0,5 km į ŠV nuo Kalvių–Vilūnų vieškelio, 0,1 km į V–PV nuo Kalvių ežero P įlankos kranto ir 44 m į ŠR nuo Basonių II–Kalvių kelio. Gyvenvietei įkurti pasirinkta stati ir žyvinga Kalvių ežero P pakrantė – jo viršutinėje terasoje esančios kalvelės distalinės atšlaitės. Gyvenvietės teritorija nuo seno buvo ariama. Iki XX a. vidurio čia būta sodybvietsės su dideliu sodu, kuri melioracijų ir kolektyvizacijos laikais buvo nugriauta.

Kalvių senovės gyvenvietę surado A. Girininkas 1995 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos po Kaišiadorių r. metu (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 291). 1995 m. gruodžio 25 d. ši gyvenvietė įtraukta į „Naujai išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašą“, o 1996 m. spalio 28 d. – į NKVR kaip Basonių II kaimo senovės gyvenvietė (A 59). Paminklo teritorijos plotas – 0,85 ha. 1999–2000 m. šią gyvenvietę tyrinėjo KŠM (vadovas E. Šatavičius), tuokart ištirtas 80 m² dydžio plotas. Tyrimų vietoje kultūrinis sluoksnis sunaikintas ilgalaikio arimo. Perkasoje surasta apie 850 titnaginių radinių, datuojamų vėly-

vojo paleolito ir mezolito pradžios laikotarpiu (žr. *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 66–67; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 18–19).

Gražinus žemę buvusiems savininkams paminklo teritorija atsidūrė dviejų asmenų privačioje nuosavybėje. Vienas iš savininkų dalį objekto teritorijos gerokai apardė: aptverdamas sietine tvora dalį savo žemių iškasė stambias duobes betoniniams stulpams, griovį elektros kabeliui, nustumdė žemės paviršių įrengdamas 2 privažiavimo kelius (apie 3 m pločio). Kitas savininkas žada savo dalį toliau artai. Tuo tarpu gretimose teritorijose žemės paviršius nustumdytas įrengiant dirvožemio karjerą ir sporto aikšteles. Jei šios vietos ir toliau bus taip intensyviai ūkiškai eksploatuojamos, šiam archeologijos paminklui gresia visiškas sunaikinimas, o esantys įstatymai neužtikrina jo išlikimo. Be to, 2000–2004 m. autoriui vykdant nuolatinį šio objekto monitoringą nustatyta, kad gyvenvietės teritorija yra gerokai didesnė. Siūlau ją praplėsti ŠV kryptimi dar apie 50 m pločio ir 83 m ilgio ruožu (per 30–40 m į ŠV nuo naujojo keliuko į sodybą). Šioje vietoje išsiskiria keletas ženklesnių titnago radinių koncentracijų, o kadangi tai sekus žemės paviršiaus įdubimas, tai tikėtinas ir kultūrinio sluoksnio dalinis išlikimas.

Rudnios–Titno ežero 1 akmens amžiaus titnago gavybos ir apdirbimo vieta bei gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 1,25 km į ŠV nuo Rudnios užtvankos (buvusio malūno-kalvės), į V nuo kelio Varėna–Rudnia, apie 160 m į ŠR nuo Žvirgždynės santakos su Titno ežeru, ant dviejų viršutinių rininės ežervietės terasų, kurios virš ežero vandens paviršiaus iškilusios iki 16–20 m aukščio. Paminklo reljefas stipriai išraižytas įvairaus dydžio griovų, raguvų, termokarstinių įgriuvų ir duobių. Ypač nelygus paviršius objekto R dalyje, mat čia praeina ledyno paliktas kraštinių darinių gubrys. Tuo tarpu V pakraštys bemaž visiškai

išlygintas kadaise tyvuliavusių priedėdinių marių. Paminklas užima apie 660x300–400 m dydžio miško plotą, kurį kerta 2 miško keliukai ir 2 kvartalinės linijos. Keliose vietose jų trasos kerta titnago radinių koncentracijų aikšteles. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui.

Objektas autoriaus surastas 1996 m., o 1998–1999 m. kasant šurfus ir žvalgant išartas kvartalinės linijas pavyko lokalizuoti 5 smulkesnes gamybinės aikšteles. Keturios jų priskiriamos Svidrų (IX tūkst. pr. Kr.), o viena Bromės (X tūkst. pr. Kr.) kultūroms. Visose aikštelėse gausu titnago radinių, o kultūrinis sluoksnis siekia daugiau nei 0,5 m storį. Ypač įspūdingai atrodo Bromės kultūrai priskirta gamybos aikštelė, kur visas kvartalinės linijos paviršius ištaisai padengtas apskaldyta titnago žaliava bei skalda. 2000 m. dvi iš šių aikštelių buvo tyrinėtos (žr. *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 22–24). A aikštelėje (ištirus 12 m²) aptikta Svidrų kultūrai priskirtina trumpalaikė titnago skaldykla, o C aikštelėje (ištirus 10 m²) – titnago gavybos duobės-šachtos, užpildytos milžinišku kiekiu titnago skaldos. Pastaroji aikštelė skirtina Bromės kultūrai.

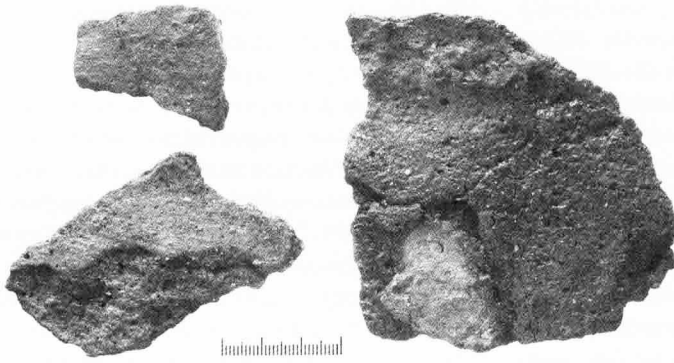
2002–2004 m. žvalgyta teritorija į R nuo kelio Varėna–Rudnia. Įvairiuose miško dangos praardymuose ir kvartalinių linijų paviršiuje aptikta daug titnago radinių: žaliavos, skaldytinių, skelčių ir nuoskalų. Ties kvartalinių linijų pakraščiais buvo pabandyta ištirti du šurfus (po 0,25 m²). Tačiau nukasus arimo suardytą horizontą, atsidengė nejudintas kultūrinis sluoksnis su itin gausiais titnago radiniais, tad toliau nuspręsta objekto neardyti, o šurfus užkasti. Atrodo, jog šioje archeologinio objekto dalyje aptikti radiniai (grubūs vienagaliai skaldytiniai, skeltės ir nuoskalos, nuskeltos naudojant kieto skėlimo techniką) skirtingi Bromės kultūrai ir datuoti vėlyvojo paleolito laikotarpiu. Ši naujai prijungta teritorija yra 290–

340x300–400 m dydžio, tad Rudnios–Titno ežero I gyvenvietės teritorija padidėja iki maždaug 1x0,4–0,3 km dydžio.

Rudnios–Titno ežero 3 akmens amžiaus titnago gavybos ir apdirbimo vieta bei gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 0,87 km į ŠV nuo Rudnios kaimo centrinės dalies, apie 100–200 m į P nuo Rudnios–Titno ežero I gyvenvietės (titnago kasyklos ir apdirbimo vietos), į V nuo Varėnos–Katro žvyrkelio, apie 0,33 km į PR nuo Žvirgždynės įtekėjimo į Titno ežerą, ant viršutinių rininės ežervietės terasų. Paminklo reljefas stipriai išraižytas įvairaus dydžio raguvų, termokarstinių įgriuvų ir duobių, nes čia praeina ledyno paliktas kraštinių darinių gubrys. Be to, jis dalinai performuotas ir vėlesnių eolinių procesų metu. Gyvenvietė užima maždaug 350x300 m dydžio miško plotą, kurio R pusė apaugusi brandžiu pušynu, o V – jaunuolynas. Gyvenvietės teritorija driekiasi 2 miško keliukai ir 2 kvartalinės linijos, kurios keliose vietose kerta titnago radinių koncentracijų aikšteles. Šis archeologijos objektas priskirtinas smėlinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietė autoriaus surasta 2000 m. Įvairiuose paviršiaus suardymuose (kvartalinės, keliukai) aptikta titnaginių radinių. 2003–2004 m. gyvenvietės centrinėje ir R dalyje, ties kvartalinių linijų pakraščiais, per 60 m vienas nuo kito buvo pabandyta ištirti du šurfus (po 0,25 m²). Tačiau nukasus arimo suardytą horizontą atsidengė nejudintas kultūrinis sluoksnis su gausiais titnago radiniais, tad toliau nuspręsta objekto neardyti, o šurfus užkasti.

Paviršinių žvalgymų metu pavyko išskirti 3 titnago radinių koncentracijos aikšteles, kurios yra š ir R gyvenvietės pusėse. Čia gausu titnago skaldos, skaldytinių bei grubių kasimo įrankių – kasiklių. Atrodo, jog šiame archeologiniame objekte aptikti radiniai (grubūs vie-



91 pav. Dubičių–Katos 1 senovės gyvenvietėje surasta keramika.
E. Šatavičiaus nuotr.
 Fig. 91. Potshards from the Dubičiai–Katra 1st settlement.

nagaliai ir dvigaliai skaldytiniai, skeltės ir nuoskalos, nuskeltos naudojant kieto–minkšto skėlimo technikas), skirtini Bromės ir Svidrų kultūroms ir datuotini vėlyvojo paleolito laikotarpiu (X–IX tūkst. pr. Kr.).

Dubičių–Katos 1 senovės gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 1,91 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) Dubičių kaime, apie 1,33 km į ŠR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena), apie 0,48–0,54 km į P–PV nuo kelio Dubičiai–Karaviškės, Katos senslėnio (dabar melioracinis kanalas) P krante. Gyvenvietė įkurta ant stambios, bet žemos kalvos, ištyšusios ŠV–PR kryptimi, bei Š jos atšlaitėje, besileidžiančioje link Katos senslėnio. Gyvenvietė užima maždaug 500x120–150 m dydžio plotą. Objektą per vidurį kerta lauko keliukas, o visa jo teritorija išvagota nuo ilgalaikio arimo pasilikusiomis stambiomis vagomis. Šis archeologijos objektas priskirtinas pusiau durpyninių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietė autoriaus surasta 2002 m. Jos dirvonuojančio paviršiaus suardymuose aptikta pavienių titnaginių radinių. 2004 m. gyven-

vietės V ir R pusėse (per 80–100 m nuo keliuko), 30–50 m vienas nuo kito (kalvos viršuje ir Š atšlaitėje), iširti 4 šurfai (po 0,5 m²). Š atšlaitės 2 šurfuose preliminariai fiksuota tokia stratigrafija (iš viršaus žemyn): pilkas smėlis (arimas) – iki 25–35 cm gylio; gelsvasrusvas smėlis (kultūrinis sluoksnis) – iki 45–55 cm gylio; balkšvas smėlis (įžemis). Viršutinės dalies 2 šurfų preliminari stratigrafija (iš viršaus žemyn): juodas

durpžemis (arimas) – iki 35–45 cm gylio; pilkasrusvas smėlėtas durpžemis (kultūrinis sluoksnis) – iki 55–65 cm gylio; įžemis (pilkšvas limninis smėlis). Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardytas ilgalaikių arimų.

Š atšlaitės šurfuose aptikta tik po keleta titnago radinių (skelčių ir nuoskalų), tuo tarpu viršutinės dalies – daug titnago, keramikos ir osteologinių radinių. Dauguma titnago radinių pasidengę ruda patina. Gausu ir skaldyto-deginto akmens. Aptikta keramika yra lipdytinė su smulkiomis mineralinėmis priemaišomis molio masėje (91 pav.). Tiek keraminiai, tiek osteologiniai radiniai prastai išlikę, itin trapūs, juos būtina neatidėliojant konservuoti. Pavienių radinių aptikta ir įvairiuose paviršiaus prardymuose visoje gyvenvietės teritorijoje. Ši unikali gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito (?) – neolito laikotarpiu.

Dubičių–Katos 2 senovės gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 2,38 km į V nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) Dubičių kaime (kelias Dubičiai–Rokai), maždaug 1,59–1,65 km į Š–ŠR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lie-

tuvos–Baltarusijos siena), apie 90–100 m į P nuo kelio Dubičiai–Karaviškės ir 30–70 m į Š–ŠR nuo Katros senslėnio (dabar melioracinis kanalas). Gyvenvietė įkurta ant nežymios kalvelės ir P kryptimi, link Katros senslėnio besileidžiančioje atšlaitėje. Gyvenvietė užima maždaug 250x200–250 m dydžio plotą. Jos paviršius beveik lygus, su nežymiais pakilimais ir įdubimais. Objekto Š dalyje šiuo metu yra gyventojų dirbami laukai, o P dalis dirvonuoja. Maždaug 150 m į PR yra Dubičių–Katros I senovės gyvenvietė. Šis archeologinis objektas priskiriamas pusiau durpyninių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Jos dirvonuojančio paviršiaus suardymuose aptikta pavienių titnaginių radinių. 2004 m. gyvenvietės V ir R pusėse (per 200 m nuo žvyrkelio), apie 100 m vienas nuo kito (nežymios kalvelės viršuje) ištirti 2 šurfai (po 0,25 m²), juose stebėta tokia stratigrafija: viršuje – pilkas smėlėtas perartas durpžemis (iki 25–35 cm gylio); žemiau slūgsojo pilkas-rusvas smėlis – gyvenvietės kultūrinis sluoksnis (iki 45–50 cm gylio) ir žemės (balkšvas-pilkšvas limninis smėlis). Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardytas ilgalaikio arimo metu.

Abiejuose iškastuose šurfluose aptikta po keletą titnago radinių (skelčių ir nuoskalų) bei smulkių kauliukų trupinių, tuo tarpu viršutinės dalies – daug titnago, keramikos ir osteologinių radinių. Tiek keramikos, tiek osteologiniai radiniai prastai išlikę, itin trapūs, juos būtina konservuoti. Pavienių titnago radinių bei puodų šukių aptinkama ir įvairiuose paviršiaus praardymuose bemaž visoje gyvenvietės teritorijoje. Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito – neolito laikotarpiu. Pavienių titnago radinių aptikta ir 200–300 m į R nuo gyvenvietės, ant kitos kiek ženklesnės kalvelės. Tačiau ši vietovė tuokart plačiau nežvalgyta.

Dubičių–Draciliškės I senovės gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., 2,47 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) Dubičių kaime (kelias Dubičiai–Rokai), apie 0,37 km į ŠR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena), apie 1,15 km į PV nuo žvyrkelio Dubičiai–Karaviškės, į PR nuo Draciliškės melioracinio kanalo. Už 0,53 km ŠR kryptimi yra Dubičių–Katros 1, o už maždaug 100 m – Dubičių–Draciliškės 2 senovės gyvenvietės.

Gyvenvietė kadaise buvo įkurta protakos (ar siauros įlankos), jungusios Matarų ir Dubo ežerus, kelių metrų aukščio R pakrantėje, kuri į buvusią protaką išsikiša 2 stambiais pusiasaliais. Gyvenvietę P–PV riboja melioracinis kanalas ir lauko keliukas, o Š dalį kerta kitas iškastas kanalas. Gyvenvietė užima maždaug 420–450x130–270 m dydžio plotą. Į šią teritoriją įeina ir dalis buvusios protakos, kadangi čia turėtų būti išlikę įvairūs vandenin įkrite radiniai, tarp jų ir organiniai (mediniai, kauliniai-raginiai). Visa gyvenvietės teritorija ariama, todėl visas jos paviršius nusėtas įvairiais archeologiniais radiniais. Šis objektas priskirtinas durpyninių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Tuokart dirvonuojančio paviršiaus suardymuose buvo aptikta titnaginių ir keraminių radinių. 2005 m. pavasario pradžioje aplankius šį objektą gyvenvietės teritorija buvo šviežiai suarta, o jos paviršiuje mėtėsi begalė įvairiausių titnaginių, akmeninių, keraminių ir net kaulinių-raginių radinių. Gyvenvietės centrinėje dalyje esančio masyvaus kyšulio smaigalyje ir ties jo pagrindu (per 100 m į PR) buvo pabandyta ištirti 2 šurfus (po 0,3 m²), tačiau dėl itin gausių radinių 25–35 cm gylyje pasiekus nesuardytą kultūrinį sluoksnį ir siekiant toliau neardyti objekto, tyrimai buvo nutraukti. Vėliau pirmojo šurfo vietoje išgręžus gręžinį nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis



92 pav. Dubičių–Draciliškės 1 senovės gyvenvietėje surasti titnago skladytiniai. E. Šatavičiaus nuotr.
 Fig. 92. Flint cores from Dubičiai–Draciliškė 1st settlement.

yra daugiau nei 1 m storio. Objekto teritorija nustatyta pagal paviršinių radinių išplitimą. Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis ženkliai apardytas ilgalaikių arimų.

Dauguma titnago radinių pasidengę ruda

patina. Aptikta įvairių tipų skaldytinių, retušuotų skelčių ir nuoskalų, gremžtukų, gražtų / ylių, peilių, kirvelių ir kt. (92, 93 pav.). Gausu ir skaldyto, deginto akmens. Keramika irgi įvairių tipų: klasikinio narviško tipo su augalinėmis priemaišomis, neolitinė su minerali-



93 pav. Dubičių–Draciliškės 1 senovės gyvenvietėje surasti titnaginiai kirveliai. E. Šatavičiaus nuotr.
 Fig. 93. Flint axes from Dubičiai–Draciliškė 1st settlement.



94 pav. Dubičių–Draciliškės 1 senovės gyvenvietėje surastos bronzos–geležies amžiais ir X–XIV a. datuojamos puodų šukės. *E. Šatavičiaus nuotr.*

Fig. 94. Dubičiai–Draciliškė 1^a settlement. Potshards dated to the Bronze–Iron Ages and X–XIV century.

nėmis priemaišomis, taip pat brūkšniuotoji lygiu, kruopėtu ir apžiestu paviršiumi (94 pav.). Paviršiuje mėtėsi ir pavienių kaulinių–raginių radinių trupiniai, gausu ir degintų kauliukų. Radiniai preliminariai datuojami mezolito (?)–neolito laikotarpiu ir bronzos amžiaus viduriu – vėlyvuju geležies amžiumi.

Šią unikalią gyvenvietę būtina kuo skubiau įrašyti į NKVR, kad būtų užtikrintas šio objekto išlikimas, nes nuo arimo greitai sunyks organiniai radiniai ir organinių priemaišų turinti lipdytinė keramika, o V pakraščiu praeina Lietuvos–Baltarusijos valstybių siena, išilgai kurios nuolatos judinami viršutiniai žemės sluoksniai.

Dubičių–Draciliškės 2 senovės gyvenvietė yra Varėnos r. Kaniavos sen., apie 1,98 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katra) kelyje Dubičiai–Rokai Dubičių kaimo P pakraštyje,

apie 1,02 km į P nuo žvyrkelio Dubičiai–Karviškės, apie 0,91 km į ŠR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena), abipus vieno iš melioracinių kanalų. Už 0,34 km Š kryptimi yra Dubičių–Katros 1, o už apie 100 m į PV – Dubičių–Draciliškės 1 senovės gyvenvietės.

Gyvenvietei įkurti kadaise buvo pasirinkta poros metrų aukščio sala–kalvelė, stūksanti kiek atokiau nuo senosios Katros vagos, Matarų ežero ir Draciliškės protakos (ar siauros įlankos, jungusios Matarų ir Dubo ežerus). Gyvenvietę P kerta gilus melioracinis kanalas. Gyvenvietė užima maždaug 440x90–150 m dydžio plotą. Į šią teritoriją įeina ir salos–kalvelės papėdės pakraščiai, kadangi čia turėtų būti išlikę įvairūs anuomet vandenin įkritę radiniai, tarp jų ir organiniai. Visas gyvenvietės paviršius ariamas, todėl jos paviršiuje mėtosi

įvairūs archeologiniai radiniai. Šis archeologijos objektas priskirtinas pusiau durpytinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Tuokart įvairiuose dirvonuojančio paviršiaus suardymuose buvo aptikta titnaginių radinių. 2004 m. rudenį apžvelgus šį objektą gyvenvietės teritorija buvo šviežiai suarta, o jos paviršiuje mėtėsi daug įvairiausių titnaginių, akmeninių ir kaulinių radinių. Gyvenvietės centrinės dalies Š pusėje, per 20 m nuo salos pakraščio bei per maždaug 100 m vienas nuo kito buvo tirti 2 šurfai (po 0,25 m²), kur aptiktas daugiau nei 0,5 m storio (įskaitant ir suardytą arimo sluoksnį) gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Objekto teritorija nustatyta pagal paviršinių radinių išplitimą ir jo topografiją. Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardytas melioracijų bei ilgalaikio arimo metu.

Dauguma surastų titnago radinių pasidengę ruda patina. Aptikta įvairių tipų skaldytinių, retušuotų skelčių ir nuoskalų bei keletas dirbinių. Gausu ir skaldyto-deginto akmens. Keramikos nedaug: vyrauja lipdytinė su augalinėmis priemaišomis molio masėje bei pavienė su mineralinėmis priemaišomis. Paviršiuje mėtosi ir pavieniai kauliniai-raginiai radiniai bei jų trupiniai, gausu ir degintų kauliukų. Radiniai preliminariai datuojami mezolito (?) – neolito laikotarpiu.

Dubičių–Draciliškės piliakalnis. Spėjamas Dubičių–Draciliškės piliakalnis yra Baltarusijos Respublikoje, ties siena su Lietuva, priešais Dubičių–Draciliškės I senovės gyvenvietę (Varėnos r., Kaniavos sen.), anapus Draciliškės kanalo. Šis objektas lokalizuotas maždaug 2,47 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) Dubičių kaime (kelias Dubičiai–Rokai), apie 0,37 km į ŠR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena), apie 1,15 km

į PV nuo žvyrkelio Dubičiai–Karaviškės, į PR nuo Draciliškės melioracinio kanalo. 0,53 km ŠR kryptimi yra Dubičių–Katro 1, o kitapus Draciliškės – Dubičių–Draciliškės I senovės gyvenvietė. Spėjama piliavietė-piliakalnis kadaise buvo įkurta protakos (ar siauros įlankos), jungusios Matarų ir Dubo ežerus, V pakrantėje, kur išsiskiria lyg ir kelių metrų aukščio pusiasalis. Pietuose objekto pakraštį kerta melioruotas Motorkos (Mataros) kanalas. Objektas užima apie 320x130–270 m plotą. Visa spėjamo archeologijos objekto teritorija šiuo metu dirvonuoja.

Šis objektas autoriaus surastas 2004 m. Tuokart įvairiuose dirvonuojančio paviršiaus praardymuose buvo aptikta lipdytinių ir žiestų-apžiestų puodų šukių trupinių. Objektas yra bemaž taisyklingo keturkampio formos, jį iš 3 pusių (P, R ir Š) supa 1–3 metrų aukščio stipriai apgadintas pylimas. Kadaise pylimas galėjo būti ir vakaruose, tačiau ši vieta ypač stipriai suardyta įvairių melioracijų metu. Tikėtina, kad šiam objektui galėjo priklausyti ir kitame krante esančios Dubičių–Draciliškės I gyvenvietės viršutinių horizontų radiniai su vėlyvąja keramika. Be to, tai galėjo būti tikroji Dubičių pilis, kuri minima kryčiuočių kelių aprašymuose, juolab kad dabartiniame Dubičių piliakalnyje dauguma surastų radinių yra iš vėlesnio laikotarpio. Objekto teritorija nustatyta pagal reljefo formų pasikeitimą.

Ateityje reikėtų galutinai patvirtinti šio objekto paminkliškumą. Ir tuo pačiu tenka apgailestauti, kad demarkuojant valstybinę sieną, šis objektas atiteko kaimyninei valstybei.

Kajučio–Matarų 1 senovės gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 2,9 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) kelyje Dubičiai–Rokai, Dubičių kaimo P pakraštėje, apie 1,66 km į Š–ŠR nuo žvyrkelio Dubičiai–Karaviškės, 50 m į ŠR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusio Matarų ežero Š

pakrante), į PR nuo Draciliškės melioracinio kanalo (ir valstybės sienos). Už 80 m ŠR kryptimi yra Dubičių–Draciliškės 1, o maždaug už 610 m – Dubičių–Draciliškės 2 senovės gyvenvietės.

Gyvenvietei įkurti kadaise buvo pasirinkta iškilėsnė Matarų ežero Š pakrantės vieta, ties Draciliškės protakos (ar siauros įlankos), jungusios Matarų ir Dubo ežerus, ištakomis (R pusė). Gyvenvietė užima 230x190–220 m dydžio plotą. Į šią teritoriją įeina ir dalis ežero pakrantės, kadangi čia gali būti išlikę įvairūs vandenin įkritę radiniai, tarp jų ir organiniai (mediniai, kauliniai-raginiai). Gyvenvietės teritorija kartas nuo karto suariama, todėl visas jos paviršius įvairiuose praardymuose nusėtas archeologiniais radiniais. Šis archeologinis objektas priskirtinas durpyninių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Tuokart įvairiuose dirvonuojančio paviršiaus suardymuose buvo gausiai aptinkama titnaginių, keramikinių ir kaulinių radinių. 2004 m. gyvenvietės ŠV pusėje, per maždaug 50 m vienas nuo kito ištyrus keletą šurfų (po 0,25 m²) aptiktas daugiau nei 0,7 m storio kultūrinis sluoksnis su itin gausiais radiniais. Objekto teritorija nustatyta pagal paviršinių radinių išplitimą ir topografiją. Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardytas melioracijų, durpių kasimo bei ilgalaikio arimo metu.

Dauguma titnago radinių pasidengę ruda patina. Aptikta skaldytinių liekanų, retušuotų skelčių ir nuoskalų, pavienių dirbinių ir kt. Gausu ir skaldyto-deginto akmens. Ypač daug įvairių tipų keramikos dirbinių (puodų šukių): nuo lipdytinės akmens amžiaus iki X–XIV a. būdingos apžiestos. Paviršiuje mėtosi ir kaulinių-raginių radinių fragmentai, gausu ir degintų kauliukų. Aptikti radiniai preliminariai datuojami neolito, bronzos ir geležies amžiais.

Kajučio–Matarų 2 senovės gyvenvietė
yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 2,81 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) kelyje Dubičiai–Rokai, Dubičių kaimo P pakraštyje, 1,64 km į PR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena) ir apie 0,44 km nuo kelio Dubičiai–Rokai, 0,41 km į PV nuo Kajučio ežero. Gyvenvietei įkurti pasirinkta kelių metrų aukščio stambi sala (dabar kalva žemoje uždurpėjusioje pievoje), kadaise tyvuliavusio Matarų ežero R pakraštyje. Salos šlaituose išryškėja 2 lygių terasos: žemutinė ir viršutinė. Gyvenvietė užima apie 340x240 m plotą. Objektą ŠR pakraštyje kerta melioracinis kanalas. Kalvos viršutinė terasa apaugusi medžiais, o apatinė – pieva. Kadaise šioje vietoje būta Kajučio kaimo sodžiaus. Už 60–70 m P kryptimi yra Kajučio–Matarų 3 senovės gyvenvietė. Šis archeologinis objektas priskiriamas smėlinių (viršutinė dalis) ir pusiau durpyninių (apatinė dalis) gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Įvairiuose jos paviršiaus suardymuose tuokart aptikta pavienių titnaginių radinių. 2004 m. gyvenvietės ŠV pusėje per 100 m vienas nuo kito viršutinės terasos pakraštyje iširti 2 šurfai (po 0,25 m²), kuriuose preliminariai stebėta tokia stratigrafija (iš viršaus žemyn): pilkas smėlis (arimas) – iki 25–35 cm gylio; gelsvasrusvas smėlis-žvyras (kultūrinis sluoksnis) – iki 45–55 cm gylio; įžemis (balkšvas-gelsvas smėlis-žvyras). Žvalgomųjų tyrimų metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardytas melioracijų ir arimų metu bei sodybos stovėjimo laikotarpiu. ŠV atšlaitės šurfluose aptikta po keletą titnago radinių (5 skeltės ir 10 nuoskalų) bei keletas smulkių degintų kauliukų. Pavienių radinių aptikta ir įvairiuose paviršiaus praardymuose visoje gyvenvietės teritorijoje. Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito–neolito laikotarpiu.

Spėjama, kad čia gali būti išlikęs ir viduramžių (ar kiek vėlesnių) laikų senkapis.

Kajučio–Matarų 3 senovės gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 3,12 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) kelyje Dubičiai–Rokai, Dubičių kaimo P pakraštyje, apie 1,66 km į PR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena) ir apie 0,46 km nuo kelio Dubičiai–Rokai, 0,62 km į PV nuo Kajučio ežero, Nizelės dešiniajame (dabar melioracinis kanalas) krante. Gyvenvietei įkurti pasirinkta stambi, bet žema sala su priekrantiniais volais (dabar žema kalva durpingoje pievoje), kadaise tyvuliavusio Matarų ežero PR pakrantės kampe, ties Nizelės įtekėjimu į ežerą. Sala–kalva ištįsusi ŠV–PR kryptimi. Gyvenvietė užima apie 370x210 m plotą. Objekto PV pakraščiu prateka kanalinuotas Nizelės upelis. Gyvenvietės paviršiuje gausu nelygumų–duobių žymių, nes iki XX a. 10 dešimtmečio čia būta sodžiaus. Už maždaug 60–70 m Š–ŠR kryptimi yra Kajučio–Matarų 3 senovės gyvenvietė. Šis archeologinis objektas priskiriamas pusiau durpyninių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2003 m. Tuokart jos dirvonuojančio paviršiaus suardymuose aptikta pavienių titnaginių radinių. 2004 m. gyvenvietės Š pusėje (kalvos viršuje ir atšlaitėje) 130 m vienas nuo kito iširti 2 šurfai (po 0,3 m²), kuriuose preliminariai stebėta tokia stratigrafija (iš viršaus žemyn): pilkas smėlis–durpžemis (arimas) – iki 35 cm gylio; pilkasrusvas smėlis (kultūrinis sluoksnis) – iki 60 cm gylio; įžemis (balkšvas–pilkšvas limninis smėlis). Archeologinės žvalgybos metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardytas sodybos egzistavimo metu, kelių melioracijų bei arimo.

Š atšlaitės šurfluose aptikta po keletą titnago radinių (9 nuoskalos ir 4 skeltės) ir smul-

kių degusių kauliukų. Pavienių titnago radinių bei vėlyvų XIX–XX a. vidurio puodų šukių aptikta ir įvairiuose paviršiaus praardymuose visoje gyvenvietės teritorijoje. Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito (?) – neolito laikotarpiu. Pavienių titnago radinių aptikta ir kitoje Nizelės pusėje (į PV) esančiame žemame kyšulyje. Tačiau ši vieta tuokart plačiau nežvalgyta.

Kajučio–Matarų 4 senovės gyvenvietė yra Varėnos r., Kaniavos sen., apie 3,3 km į PV nuo tilto per Ūlą (seniau Katrą) kelyje Dubičiai–Rokai, Dubičių kaimo P pakraštyje, apie 2,5 km į PR nuo Nizelės ir Draciliškės santakos (ties buvusiu Matarų ežeru ir Lietuvos–Baltarusijos siena) ir apie 0,84 km nuo kelio Dubičiai–Rokai, 0,73 km į PV nuo Kajučio ežero, Nizelės dešiniajame krante. Gyvenvietei įkurti pasirinktas buvusio Matarų ežero PR pakraščio smėlėtos įlankos ŠR pusės pakrantės, ties Nizelės įtekėjimu į ežerą, kur kadaise būta ilgos ir siauros estuarijos. Gyvenvietė užima apie 490x130 m dydžio nenaudojamos pievos plotą. Objektą išilgai kerta keliukas, o paviršiuje ryškūs ilgalaikio arimo palikti nelygumai. Be to, kadaise čia stovėjo Kajučio kaimo sodybos. Už 60 m ŠV kryptimi yra Kajučio–Matarų 3 akmens amžiaus gyvenvietė. Šis archeologinis objektas priskiriamas smėlinių gyvenviečių tipui.

Gyvenvietę autorius surado 2004 m. Tuokart dirvonuojančio paviršiaus suardymuose aptikta pavienių titnaginių radinių. 2004 m. rudenį gyvenvietės ŠV pusėje, į Š nuo keliuko, per 180 m vienas nuo kito iširti 2 šurfai (po 0,25 m²), kuriuose preliminariai stebėta tokia stratigrafija (iš viršaus žemyn): pilkas smėlis (arimas) – iki 25–35 cm gylio; gelsvasrusvas smėlis (neintensyvus kultūrinis sluoksnis) – iki 45–50 cm gylio; įžemis (balkšvas smėlis). Archeologinės žvalgybos metu nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinis sluoksnis labai apardy-

tas sodybų egzistavimo laikotarpiu, keliuko, kelių melioracijų bei arimo.

ŠV pusėje iškastuose šurfluose aptikti keli titnago (9 nuoskalos) ir keramikos (5 puodų šukės) radiniai. Pavienių titnago radinių bei puodų šukių aptikta ir įvairiuose paviršiaus praardymuose visoje gyvenvietės teritorijoje. Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito – bronzos amžiaus laikotarpiu. Pavienių titnago radinių aptikta ir į Š–ŠR nuo gyvenvietės, palei buvusį ežero krantą bei kitoje Nizelės pusėje (į PV) esančiame stambiame kyšulyje. Tačiau šios vietovės tuokart plačiau nežvalgytos.

Visas šias naujai surastas ir unikalias archeologijos vertybes siūlau kuo skubiau įrašyti į NKVR ir taip suteikti joms deramą apsaugą. Taip pat dalyje objektų būtina archeologiškai iširti labiausiai žalojamas teritorijų vietas.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN THE SOUTH AND EAST LITHUANIA

In 2004 archaeological survey of the Rekučiai ancient settlement 3rd (Švenčionys district) was performed. A heavily disturbed cultural layer containing flint-stone finds was discovered.

ŽVALGOMOJI ARCHEOLOGINĖ EKSPEDICIJA MUSĖS PAKRANTĖSE (ŠIRVINTŲ R.)

Vykintas VAITKEVIČIUS

Asmenine iniciatyva 2004 m. buvo žvalgoma Musės upės kairioji pakrantė 10 km ruože, abipus senojo ir naujojo kelio Vilnius–Panevėžys. Apie tirtą teritoriją surinkta daug duomenų iš istorinių dokumentų. Rezultatyvi buvo ir žvalgomoji archeologinė ekspedicija.

Godiškių dvarvietė. 0,4 km į R nuo Musės ir Talos santakos, tarp Musės kairiojo kran-

Besides that, in 2004 and previous years the author under his own initiative performed archaeological surveys and investigations in southern and eastern Lithuania. During those surveys territories of two ancient settlements were established much more precisely and 17 new archaeological sites were discovered: Sudotos 3, 4, Verbiškės 2, Pūgainiai 1, Rudnia–Titnas Lake 3 (flint mine), Dubičiai–Katra 1, 2, Dubičiai–Draciliškė 1, 2, Kajutis–Matarai 1–4 settlement (the 12th–2th millennium B.C.); the Dubičiai–Draciliškė 1, Kajutis–Matarai 1 Bronze–Iron Age settlement (the 1st millennium B.C. – the 14th century A.D.); the Dubičiai–Draciliškė hill-fort (the 6th–14th century). In several archaeological monuments were corrected their territory as well.

These sites distinguishing with abundant archaeological materials make unique treasuries of our past which may provide inestimable scientific information, so their preservation must receive a special attention from the side of both the public and the state.

Most of the newly discovered archaeological sites were found and their territories were established applying methods causing minimal archaeological destruction as well as using data provided by the relevant sciences (palaeogeography, geomorphology, botany, and soil research).

to ir Juodos upelio (dešinysis Talos intakas) esanti dvarvietė apima laukais paverstą plokštikalvę, kurios V pakraštyje dar yra nemažas paskutiniojo dvaro želdinių guotas, o jame griūva medinė koplyčia. Be to, kur ne kur laukuose yra XX a. antrojoje pusėje sugriautų ūkinių dvaro pastatų pamatų žymių. Dvarvietės V pakraščiu senkelis veda buvusio tilto ir